

Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă

Cârdei, Petruța

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Cârdei, P. (2012). Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 14(2), 75-86. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-389976>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

*GENDER, IDEOLOGY, POLITICAL REGIME
GENRE, IDÉOLOGIE, RÉGIME POLITIQUE
GEN, IDEOLOGIE, REGIM POLITIC*

**FEMEIA COMUNISTĂ ÎNTRE REALITATE,
DOCTRINĂ ȘI PROPAGANDĂ**

PETRUȚA CÎRDEI

**THE COMMUNIST WOMAN BETWEEN REALITY,
DOCTRINE AND PROPAGANDA**

Abstract

Unlike in most Western contexts, women's emancipation in communist Romania was a top down processes, part of the social change platform imposed by the Communist Party. And unlike the Romanian political regimes that preceded communism, it was justified by the latter as "natural", with women presented as integrated in all everyday life activities. Permeating throughout all layers of society, this emancipation was performed through propaganda in the written press and cinematography, as the Party used varied means to promote a positive imaginary of women in communism. However, the difference between the Party's propaganda on women and the reality of women during communism was not only striking but had a significant impact on women's status and role in Romania even after the fall of the communist regime.

Keywords: women, emancipation, propaganda, Romania, communism.

*Munca se va schimba din "sarcina penibilă, într-o problemă de onoare, de glorie, de putere, de eroism"*¹

În perioada comunistă procesul de emancipare al femeii este unul extrem de interesant de urmărit, mai ales dat fiind faptul că noul regim politic și-a făcut un obiectiv din emanciparea femeilor, multe măsuri fiind luate și impuse de sus în jos, fără a răspunde neapărat unor revendicări sau unor așteptări sociale². Egalitatea dintre femei și bărbați era pentru comuniști un punct obligatoriu pentru

¹ Stalin, *Deux bilans*, apud Năstase R. Popescu, *Aspecte din marxism. Eseuri*, Impr. Penit. Văcărești, București, 1946, p. 448.

² Deși încă din secolul al XIX-lea există și în spațiul românesc idei ori asociații feministe, care revendică drepturi pentru femei și schimbarea statutului social și politic al acestora, regimul comunist nu continuă și nici nu preia aceste mișcări, având propria agendă politică în legătură cu emanciparea femeii.

respectarea principiilor marxiste, conform cărora transformările economice și sociale vor produce emanciparea femeii. Pentru a înțelege mai bine acest proces este necesară o incursiune în scrierile marilor ideologi socialist-comuniști.

Atât Marx, cât și Engels, iar mai târziu, Bebel, au insistat asupra situației privind statutul femeii. Aceștia subliniau că în problema inegalității sociale, femeile sunt victime care suportă o dublă opresiune, una fiind dependența economică și cealaltă dependența față de bărbat. În interiorul familiei femeii îi revine tot ce ține de gospodărie și conform lui Marx femeile sunt tratate ca o armată de rezervă pentru munca ieftină precum cea domestică, reducând astfel cheltuielile prin munca prestată de ele. Marx și Engels au subliniat legătura dintre emanciparea femeii și restructurarea economică și socială, imposibil de realizat fără schimbarea capitalismului cu un alt sistem economic, în care munca domestică a femeilor ar trebui să fie înlocuită cu munca salariată³. În cartea sa *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Engels a oferit un program pentru mișcarea de emancipare a femeii care trebuia să aibă în vedere următoarele aspecte: egalitatea completă a femeii cu bărbatul în fața legii, independența economică pentru femei prin muncă în afara casei, care ar fi posibilă doar prin asumarea de către societate a treburilor gospodărești, toate realizate concomitent cu abolirea capitalismului⁴.

În discuția sa cu Clara Zetkin⁵ în legătură cu situația femeilor, Lenin subliniază că adevărata libertate pentru femei este posibilă doar prin comunism, iar mișcarea comunistă trebuie să fie singura salvare pentru femeile exploatare, așa cum este și pentru toate victimele capitalismului. Important este faptul că această „eliberare” trebuia produsă pentru milioanele de femei care lucrează, atât în orașe cât și în sate, ele trebuiau cucerite pentru a ajuta la transformarea comunistă a societății, dar mai ales faptul că nu poate exista o adevărată mișcare fără prezența femeilor. Ceea ce stipula Lenin în discursul său era că femeile trebuie să fie egale bărbaților în drepturi și îndatoriri, că trebuie instruite în lupta pentru clasa proletară. Pentru Lenin, aceste lucruri nu înseamnă feminism, ci oportunitatea revoluției. Este interesant faptul că în tot discursul său despre emanciparea femeii Lenin nu milita în mod expres pentru categoria femei, ci mai degrabă pentru uniformizarea claselor. El vedea femeile ca o parte integrantă a proletariatului, pe care putea să o folosească în triumful socialismului, nu ca pe o categorie dezavantajată pe care trebuia să o salveze.

Doctrina marxist-leninistă susținea o societate ideală, în care nu existau distincții în ceea ce privește sexul, ceea ce însemna o egalitate cel puțin tacită

³ Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *Femeile în România comunistă: studii de istorie socială*, Ed. Politeia-SNSPA, București, 2003, p.76.

⁴ Friedrich Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Ed. de Stat pentru Literatură Politică, București, 1957, p. 106.

⁵ Clara Zetkin, *My memorandum Book, Lenin on the Women's Question*, Ed. International Publishers, <http://www.marxists.org/archive/zetkin/1920/lenin/zetkin1.htm>

între bărbat și femeie. Acest lucru s-a materializat prin măsurile luate și afirmarea intenției de a susține emanciparea femeii în toate domeniile, însă s-a putut observa în timp faptul că statutul de egalitate pentru femei reprezenta mai degrabă afirmarea legală a doctrinei comuniste decât reglementarea situației în ceea ce privește inegalitatea între sexe. În viziunea noilor oameni politici, femeile, concepute ca o categorie omogenă, sunt considerate, alături de țărani și de reprezentanții minorităților naționale, exponenții schimbării sociale asupra cărora se concentrează eforturile politice și atenția propagandei. În accepțiunea comuniștilor, egalitatea sexelor însemna faptul că proletarii, indiferent de sex, erau definiți din punct de vedere social, economic și faptul că aveau în comun puterea lor de a munci.

Participarea la război a femeilor în diferite ipostaze a readus în discuție emanciparea și importanța pe care acestea o au în societate și cel puțin pe parcursul războiului ele au fost acceptate ca egale ale bărbaților, revenind însă la poziția ocupată în societate imediat după. Acest lucru se poate observa ușor la nivelul discursurilor, în care deși femeile sunt apreciate pentru eforturile din perioada acelor ani, se păstra o imagine destul de tradiționalistă a rolurilor femeii în societate.

În proiectul de creare a unei noi societăți și a unui nou om, comuniștii au considerat că o cale de emancipare a femeii este munca. Femeile trebuiau să demonstreze semenilor lor că pot face aceleași lucruri pe care le pot face și bărbații, iar potrivit ideologiei marxiste, care evidențiază faptul că munca l-a creat pe om, putem afirma, în aceeași logică, și că tot munca o face pe femeie egală bărbatului și o eliberează din jugul servituții⁶. În mod evident era promovată ideea conform căreia o femeie care era diferită de bărbat nu era egală lui, ci era egală doar dacă avea aceleași preocupări cu bărbatul.

Construirea noii societăți, care se dorea a fi una dezvoltată industrial, cerea după sine și creșterea numărului de muncitori, iar cum femeile erau un potențial uman puțin exploatat până atunci, implicarea masivă și directă a femeilor a fost oportună, mai ales că era mascată de dorința de a acorda drepturi egale în ceea ce privește munca.

Ceea ce a fost însă dificil pentru femei este că deși li s-a acordat drept de muncă, erau egalele bărbaților în societate, sau așa era în teorie. De fapt această emancipare a însemnat cumularea muncii pe care o făceau deja cu noi forme. Femeia a rămas în continuare responsabilă de casă, familie, copii, iar ceea ce o făcea „liberă” era faptul că putea să lucreze și avea posibilitatea să aibă același salariu ca al bărbaților; dar și-a păstrat și rolul tradițional. Pentru a le ajuta, statul a luat o serie de măsuri precum înființarea de creșe, magazine tip „Gospodina” și a promovat utilizarea pe scară largă a aparatului electrocasnice. De reținut este faptul că aceste măsuri erau luate special pentru a ușura munca

⁶ Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *op. cit.*, p. 125.

femeilor în gospodărie, ceea ce însemna că aceste activități au rămas în continuare responsabilitatea femeii, deși acum avea aceleași îndatoriri ca bărbatul. Mai târziu a apărut și dominația din sfera politică, participarea devenind obligatorie, ceea ce înseamnă că putem discuta despre o triplă opresiune a femeii și anume activitatea domestică, activitatea profesională și activitatea politică, toate în egală măsură⁷.

Atenția acordată femeilor de către statul comunist nu a însemnat doar privilegii, atenția putând însemna și dorința de a coordona viața acestora iar oferirea de noi sarcini a dus mai degrabă la o încătușare mai profundă, prea puțin la o eliberare. Oricum ar fi, emanciparea femeii nu este de ajuns pentru a produce o schimbare pur și simplu, pentru a înțelege și a folosi femeia cât mai productiv pentru societate, trebuia o modificare și a concepției bărbatului, care să fi renunțat la poziția sa dominantă.

Portretul femeii comuniste cumulează responsabilități precum cele de mamă, soție, muncitoare și cetățeană pe care la nivel de discurs reușește să le onoreze fără probleme, însă în realitate emanciparea era de fapt un “mit total”⁸. Se promovau în mod excesiv, în revistele de gen, femeile care erau fie mame cu mulți copii, fie muncitoare în fabrici, fie reprezentante în organele de decizie ale statului, care se doreau a fi modele de bune practici ale emancipării femeii. Erau însă cazuri singulare, filtrate de partid și nu erau reprezentative pentru marea masă a femeilor, care constituia mai mult de 50% din populația țării.

La cuvântarea din 23 iunie 1966, la Conferința Națională a Femeilor, Nicolae Ceaușescu spunea: „*Sîntem convinși că femeile din țara noastră – constructoare ale vieții noi – își vor îndeplini și de aici înainte, cu cinste, datoria ce le revine în viața socială, în educația tinerei generații, în familie, contribuind prin munca lor, cu energia și entuziasmul ce le sînt caracteristice, la făurirea viitorului fericit al copiilor lor, la înflorirea Republicii Socialiste România*”⁹. Acest citat reflectă foarte bine ce înseamnă femeia și ce a devenit ea în urma procesului de emancipare asumat și derulat de Partid. Responsabilitatea principală a femeii, în anul 1966, era „educația tinerei generații (...) contribuind (...) la făurirea viitorului fericit al copiilor lor”, adică să fie mamă, în niciun caz muncitoare sau orice altceva.

⁷ Ionela Băluță, Ioana Cîstocea, *Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din România*, Colegiul Noua Europă, București, 2002, p. 138.

⁸ Svetlana Aivazova, „La liberté et l'égalité des femmes dans les pays socialistes de l'Europe de l'Est (1960-1980)”, în Christine FAURE (sous la direction de), *Encyclopédie politique et historique des femmes, Europe, Amérique du Nord*, PUF, Paris, 1997, pp. 701-728; apud Ionela Băluță, Ioana Cîstocea, *op. cit.*, p. 110.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Creșterea rolului femeii în viața economică și social-politică a României Socialiste*, Ed. Politică, București, 1980, p. 99.

Vorbim și folosim termenul de emancipare a femeilor în România pentru că a existat și s-a concretizat în acordarea mai multor drepturi: dreptul de a participa la vot și de a candida, drepturi egale cu ale bărbaților în domeniul muncii (incluzând și dreptul la salarizare egală cu bărbatul), dreptul la protecție socială din partea statului, dreptul la educație și dreptul de a se asocia în organizații. Ceea ce au însemnat de fapt toate aceste drepturi pentru femei este un alt subiect. Putem să ne gândim, de exemplu, la acordarea dreptului la vot, într-un sistem în care opțiunea politică era unică, sau la dreptul de a se asocia, într-o societate dominant rurală și unde formele asociative feminine și feministe existaseră preponderent în lumea urbană, dar care au dispărut odată cu crearea organizațiilor anexate Partidului Comunist, devenite nuclee de difuzare a ideologiei marxiste.

Femeia a fost, încă din primele scrieri despre ideologia socialist-comunistă, o categorie ce trebuia emancipată, scoasă din „întunericul” în care a fost dusă și închisă de capitalism, iar tot acest proces trebuia asumat de comuniști, în primul rând pentru că egalitatea claselor era unul din principiile de bază ale doctrinei. În același timp, emanciparea femeii oferea acoperirea ideală pentru a condamna fostele regimuri conducătoare, introducând în discuție o categorie aproape ignorată până atunci, ceea ce însemna și o mai mare răspândire a ideilor și o popularitate mai mare, dacă vreodată ar fi avut nevoie să se preocupe de acest aspect. În al treilea rând, egalitatea femeii cu bărbatul însemna și introducerea ei pe piața muncii, adică mână de lucru proaspătă, neexploatăată până atunci și dornică de afirmare, lucru care făcea industrializarea mult mai ușoară și mai rapid de realizat, iar neimplicarea lor ar fi intrat în contradicție cu principiile statului communist, în care munca era un factor creator și eliberator: *”Eliberarea femeii va deveni posibilă abia atunci când va putea participa la producție pe scară socială largă, iar munca casnică o va ocupa doar într-o măsură neînsemnată”*¹⁰.

Studiul privind rolul și poziția femeii în societatea comunistă trebuie să se oprească asupra tipologiilor de femei promovate în acea perioadă pentru a putea observa mai bine în ce condiții trăiau acestea în sistem, cum erau promovate în presă, dar mai ales cât de reprezentative erau acele personaje pentru grupul din care făceau parte. Propaganda și agitația dețineau o secție separată în Comitetul Central iar interesul pentru îndeplinirea unor obiective stabilite era destul de ridicat. Folosirea tuturor mijloacelor deținute pentru a răspândi ideile Partidului este o practică de succes folosită și în zilele noastre iar modalitatea și amplitudinea cu care se făcea acest lucru este un subiect care merită studiat. Rezultatele și impactul pe care acestea l-au avut reprezintă subiectul altui studiu și al unei cercetări mult mai ample. Studiul de față își propune să identifice cazuri reprezentative privind propaganda legată de femei în scrierile vremii și în primul film artistic de

¹⁰ Friedrich Engels, *op. cit.*

propagandă românesc realizat după naționalizarea industriei cinematografice și să le analizeze cât mai obiectiv, folosind metodele de cercetare și rigorile analizei impuse de științele sociale și umaniste.

În ceea ce privește propaganda de partid, ca în cazul oricărui alt subiect tratat de către mass media vremii, se prezentau doar aspectele favorabile și nu adevărul complet, iar exemplele date erau reprezentative doar pentru o mică parte a societății. Acest lucru se întâmpla și cu prezentarea femeii, realizată prin diverse publicații scrise, filme de propagandă și discursuri ale conducătorilor. În acest studiu voi acorda mai multă atenție femeilor de la sate și femeilor muncitor, care erau prezentate populației doar dintr-un singur punct de vedere, acela al regimului comunist, reușind astfel să inducă niște caracteristici imaginii femeilor și promovând doar anumite reprezentări ale ei.

În momentul instaurării comunismului, România era un stat predominant rural: peste 60% din populație locuia la sate. Preocupările femeii de la sat erau legate de universul lor: familia, gospodăria, agricultura. Comuniștii au acordat egalitate în drepturi pentru toate femeile societății românești, inclusiv pentru femeile de la sate, dar aceste drepturi însemnau de multe ori prea puțin pentru ele, în condițiile în care majoritatea nu avuseseră șansa să învețe, neștiind nici măcar să citească. Prin noile reglementări, femeia avea aceleași drepturi în privința accesului la educație ca și bărbații, însă pentru femeia de la țară acest aspect continua să fie ceva greu de fructificat într-o societate rămasă tradițională, mai ales în mediul rural, unde deprinderile și tradițiile sunt mult mai greu de schimbat și unde preocupările principale ale oricărui membru al familiei, bărbat sau femeie, erau legate de agricultură, fapt existent și în prezent.

În revistele pentru femei din acea perioadă existau numeroase articole destinate femeilor de la țară în care acestea erau fie îndemnate să acceadă la educație, prin sloganuri de tipul: „Țărănci, învățați carte/ Știința vă aduce lumină”¹¹, fie erau învățate cum să aibă grijă de gospodărie: „*Dacă săteanca înțeleaptă îngrijește cu pricepere și tragere de inimă lehuza scroafei, ea se va pune la adăpost de pagubă și în același timp va avea o gospodărie îndestulată, iar priceperea ei în creșterea animalelor va fi pildă și pentru alte gospodine*”¹². De asemenea, se dădeau sfaturi cu privire la eventualele situații apărute în familie¹³. Existau de asemenea învățături privind organizarea în mediul rural¹⁴, precum și îndemnuri în ceea ce privește agricultura: „*La treerat să nu se facă risipă. Pentru că fiecare pumn de grâu adunat înseamnă mai mult pentru plan, pentru ridicarea bunei stări a poporului muncitor.*

¹¹ *Săteanca*, II, 3, martie 1949.

¹² Ecaterina Teișanu, „Animalele trebuiesc îngrijite”, în *Săteanca*, II, 8, iunie 1949.

¹³ Lucia Giuglea, „Minciuna descântecului”, în *Săteanca*, II, 7, iulie 1949; un articol care încearcă să convingă femeile de la țară să renunțe la vechile obiceiuri, precum descântecul, mai ales când vine vorba de eventuale boli ale copiilor și să apeleze cu încredere la doctor, reprezentant al statului.

¹⁴ Maria Ciocan, „Lisaveta a aflat de sfaturile populare”, în *Săteanca*, II, 1, ianuarie-februarie 1949.

*Azi trebuie să știe fiecare muncitor, sătean și săteancă, că fiecare spic de grâu adunat, ajută la îndeplinirea Planului, la întărirea țării noastre, la întărirea luptei pentru pace*¹⁵. În alte articole Partidul le sfătuia pe femeile de la țară ca pe timpul verii să implice și copiii în muncile agricole, pentru îndeplinirea aceluiași plan. Desigur, nu lipseau nici îndemnurile privind coagularea maselor împotriva celor care atentează la bunăstarea statului: „Femei din RPR! Imperialiștii atentează la viața copiilor voștri, pregătind un nou război. Întăriți rândurile luptătorilor pentru pace! Luptați pentru întărirea republicii noastre, factor activ al Frontului Păcii, Democrației și Socialismului”¹⁶.

Comuniștii nu pierdeau nicio ocazie pentru a încredința fostele regimuri și a le face responsabile pentru situația femeii de la țară din acea perioadă. Paraschiva Moroșan face o descriere a unei zile din viața unei femei de la țară pe timp de vară, în care aceasta se trezește de dimineață, înaintea tuturor din familie, hrănește animalele din curte, duce vitele la islaz, face mâncarea care va fi luată pe ogor unde merge toată familia; tot ea este cea care cară mâncarea, copilul în brațe și ulciorul cu apă, merge la pârâu pentru a spăla hainele și continuă să lucreze pe tot parcursul zilei, până se înnoptează. Țărancă nu duce însă o viață îmbelșugată, iar cauza o reprezintă „modul de organizare a societății, felul de guvernare din timpurile apuse”. Salvarea vine bineînțeles din partea regimului comunist prin „importantele realizări ale regimului democratic instaurat”¹⁷.

Totuși, importante realizări ale regimului au fost destul de slabe, dacă ne gândim la filmul „Eternul feminin” din 1969, deci la 25 de ani de la instaurarea comunismului în România. Filmul prezintă activitatea cotidiană a unei țărănci, care nu diferă foarte mult de cea a țărăncii din 1947. În acest film ea apare mereu singură, bărbații sunt prezenți mereu în fundal distrugând munca depusă de femeie. Femeia este prezentată așa cum era de fapt în realitate, supusă servituților gospodărești, privată de bucuria timpului liber și mereu singură într-o societate masculină¹⁸. Femeia de la sat a continuat să fie sub influența bărbatului, devenind mai apoi supusă și statului prin procesul de colectivizare.

Piatra de căpătâi a doctrinei marxiste este reprezentată de proletariat, adică omul muncitor, cel care prin activitatea sa reușește să ajute la dezvoltarea societății. În procesul continuu de promovare a muncii li se va atribui și femeilor un rol important. Femeia a reușit, mai mult sau mai puțin prin propriile dorințe, să aibă drept la muncă în aceleași locuri, cu aceleași remunerații ca ale bărbaților, însă acest lucru nu a fost neapărat în interesul său, în condițiile în care, exceptând unele cazuri în care unele femei aveau meserii asemănătoare bărbaților, de cele mai multe ori femeile lucrau în domenii mai acesibile capacităților lor, care țin și de partea biologică, fiziologică și psihică.

¹⁵ „Nici un spic de grâu să nu rămână pe câmp”, în *Săteanca*, II, 8, iunie 1949.

¹⁶ „Din cuvântările Federației Democrate Internaționale a Femeilor”, în *Săteanca*, II, 3, martie 1949.

¹⁷ Paraschiva Moroșan, „Țărăncuța”, în *Almanah Femeia*, 1947, p. 221.

¹⁸ Valentin Gheonea, „Femeia ca stereotip”, în Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *op. cit.*, p. 142.

Deși era negată orice formă de discriminare, reprezentările vremii vorbeau de anumite „caracteristici” ale femeii, precum gingășia, delicatețea, finețea, răbdarea, tactul, simțul estetic care o „recomandau” mai degrabă pentru meserii precum cea de medic, cadru didactic, în domeniul agriculturii și al industriei ușoare. În ceea ce privește meseriile precum constructor, geolog, mecanic, „caracteristicile” femeii în erau potrivite, iar acest lucru le-ar dezavantaja în mod automat.

Femeia muncitor era promovată intens în scrierile perioadei, în principal prin prezentarea cazurilor unor femei care se simțeau împlinite și fericite la locul de muncă pe care îl aveau¹⁹. Între aparițiile din revistele pentru femei, exista cel puțin în fiecare număr câte un articol despre femeia muncitoare, din diferite locuri, iar de cele mai multe ori munca pe care acestea o depuneau era elogiata pentru aportul adus dezvoltării statului socialist: *„Angajamentul ce și-au luat femeile muncitoare din țara noastră de a participa cu toate forțele la ridicarea țării, dovedește o conștiință cetățenească tot mai vie, iar rezultatele îmbucurătoare la care au ajuns ne încredințează tot mai mult că energia, puterea lor, adâncă lor simțire de răspundere sunt întrebuințate cu folos real pentru țară și pentru binele poporului”*²⁰.

Propaganda vremii pune de asemenea în evidență, în mai multe articole, felul în care munca este tratată de regimul comunist față de regimul anterior, în care patronii beneficiau de munca femeilor mai mult decât de pe urma muncii bărbaților, iar femeile aveau acces doar în anumite domenii. Comparațiile între felul în care arăta o fabrică și modul în care își desfășurau activitatea femeile acolo înainte de instaurarea comunismului erau de interes major în articolele din reviste. Condițiile într-o fabrică din vechiul regim erau inumane și munca nu era făcută cu dăruire, mai mult, se încerca evitarea muncii prin diferite tertipuri, pe când viața muncitoarelor dintr-o fabrică din perioada comunistă este prezentată drept una extrem de fericită: fabrica este asemănată unui stup de albine, în care domnește spiritul de colegialitate, puterea și dorința de muncă²¹.

Drepturile profesionale erau apărate de către sindicate, iar principala organizație de clasă a femeilor muncitoare era Uniunea Femeilor Muncitoare, organizație subordonată partidului, secondându-l în toate acțiunile sale, răspândind în cercuri cât mai largi de femei ideile de bază ale socialismului²². Aceasta a luat ființă în anul 1930, reprezentând locul unde se puteau discuta problemele specific feminine, născute din prezența lor în câmpul muncii²³.

¹⁹ Aneta Spornic, „Ele au știut să-și aleagă locul de muncă”, în *Cartea fetelor*, Ed. Politică, București, 1977, p. 118.

²⁰ „Participarea femeilor la efortul pentru redresarea țării prin mărirea producției în întreprinderi”, în *Drumul femeii*, I, 2, august 1945, p. 19.

²¹ Tini Dumitrescu, „Femeia în muncă”, în *Almanahul Femeia*, 1947, p. 211.

²² „Uniunea Femeilor Muncitoare”, în *Femeia muncitoare*, seria a II-a, VII, 8, septembrie 1946, p. 5.

²³ Rodica Rădulescu, „La sediul Uniunii Femeilor Muncitoare”, în *Femeia muncitoare*, seria a II-a VII, 1, martie 1946, p. 20.

Ceea ce socialiștii au omis în toată discuția privind integrarea profesională a femeii este că acest lucru impunea o restructurare a întregii vieți a acesteia, deoarece influența industrializării asupra familiei și în speță asupra integrării femeii pe piața muncii se resimte în tendința familiei de a-și restrânge mărimea, creșterea interesului pentru activitățile din afară, confuzii în restructurarea rolurilor, în îndeplinirea funcției educaționale, iar față de bărbat creșterea independenței crea uneori tensiuni. Toate aceste lucruri au avut un efect nefast asupra femeii din mai multe puncte de vedere, însă vom aminti doar două din ele și anume: tendința de a restrânge mărimea familiei a avut ca urmare implementarea politicii pronataliste, care a abuzat de femei în cel mai marcant mod posibil, ajungându-se chiar ca muncitoarele din fabrici să fie supuse controalelor ginecologice lunare²⁴, pentru a vedea cine este și nu este însărcinată, modalitate de control asupra prevenirii avortului. Un alt efect negativ asupra femeii a fost viața pe care aceasta o avea în interiorul familiei, deoarece armonizarea rolului profesional cu cel casnic nu este numai o chestiune de ordine exterioară, de timp, de echilibru la nivelul personalității, prin redistribuirea rolurilor între bărbat și femeie în interiorul familiei. Ierarhizarea problemelor și organizarea lor în funcție de importanță se confrunta și cu mentalitatea bărbaților, care nu erau pregătiți să accepte o poziționare a femeii pe aceeași treaptă, lucru care nu s-a întâmplat niciodată de fapt, ceea ce a dus la o stare de permanentă tensiune în cadrul familiei.

Emanciparea femeii în domeniul muncii a facilitat controlul regimului, care ar fi fost mai greu de realizat dacă femeia ar fi rămas în continuare în mediul căminului.

Pentru a fi cât mai eficientă, propaganda prin film trebuia să trateze anumite subiecte, printre care și emanciparea femeii sau „femeia nouă”, femeia regimului comunist. Se conturau astfel imagini și tipologii ale femeii în cinematografia românească ce puteau fi foarte aproape sau foarte departe de realitate și ce puteau avea impact mai mare sau mai mic asupra societății, însă acest studiu propune doar identificarea și analiza imaginilor propagandistice, nu și cuantificarea acestui impact.

Corelate cu principiile și politicile adoptate, filmele trebuiau să prezinte personaje exemplare pentru societatea socialistă, precum oțelarul fruntaș, modesta învățătoare de la țară, curajosul aviator, colhoznicii și savantul. Filmele produse în perioada comunistă aveau drept obiectiv prezentarea individului ca parte integrantă în societatea socialistă iar starea lui de spirit nu reflecta neapărat imaginea reală a tuturor membrilor societății, scopul ideologic fiind cel mai important. Este foarte posibil ca patriotismul să fi fost prezent între membrii comunității, însă nu la toți; este de asemenea posibil ca unii muncitori să se fi simțit mulțumiți și împliniți, având sentimentul de protecție din partea statului,

²⁴ *Născuți la comandă – Decreștii*, regia Florin Iepan, anul 2005.

însă din nou, acest lucru nu era prezent la nivelul tuturor membrilor societății și cel mai important este că acest lucru nu era la alegerea omului, ci la alegerea partidului.

În concepțiile partidului sarcina principală a sectorului de propagandă și agitație trebuia să fie lupta pentru pace, care este o sarcină a partidului și a statului în același timp. Pentru eficientizarea mesajului prin propagandă și agitație din artă, toate domeniile și aparatele de stat trebuiau coagulate și să aibă aceeași direcție²⁵, principala referire fiind făcută la adresa presei, care nu încuraja și nu promova îndeajuns de mult cinematografia prin cronici sau articole, ceea ce ducea la informare insuficientă și la un public mai puțin numeros, capacitatea de propagandă prin film fiind astfel mișcorată²⁶. Există deci conștiința alinierii tuturor mecanismelor prin care se putea realiza propaganda și ideea că doar dacă presa și cinematografia lucrau împreună, cea din urmă va căpăta ecoul dorit.

Propaganda cinematografică se făcea prin intermediul filmelor artistice, al documentarelor, al jurnalelor și al filmelor de scurt metraj. În prima fază s-au pus bazele resurselor tehnice necesare pentru a mări numărul de producții, dovadă fiind faptul că primul film socialist de lung metraj este *Răsună Valea*, lansat în ianuarie 1950, a cărui producție a fost atent urmărită. Subiecte precum cel din acest film, lupta omului nou împotriva vechii societăți capitaliste, urmau să indice și direcția în care se va îndrepta cinematografia românească. În rapoartele asupra diferitelor zone din țară se face și o analiză a preferințelor în materie de filme: de exemplu în unele zone se preferă filmele unde este arătată viața colhoznicilor români²⁷, popularizarea agriculturii socialiste din U.R.S.S. și a muncii pământului cu mașinile agricole²⁸.

Ceea ce este interesant de observat este strategia de a distribui filme cu anumite subiecte înainte de un anotimp, în funcție de ce ar fi fost folositor pentru oameni și partid, subliniind din nou importanța pe care o poate avea o muncă educativă culturală de masă, care era menită să lumineze muncitorii și țăranii muncitori în privința noilor metode de lucru mai avansate; lipsa acestei educații duce la obținerea unei producții mici în industrie sau agricultură și sarcinile practice ale Partidului nu vor putea fi îndeplinite²⁹.

Un aspect extrem de important al producțiilor cinematografice îl reprezentau subiectele abordate. Acestea trebuiau să fie în concordanță cu toate celelalte politici ale Partidului, precum importanța industrializării și colectivizării. Una din preocupările ideologilor partidului erau scenariile care tratau „subiecte necorespunzătoare”, fiind scrise de “elemente lipsite de talent”, în viziunea acestora³⁰.

²⁵ Arhivele Naționale, Fond CC al PCR, Propagandă și agitație, 29 / 1951, p. 124.

²⁶ *Ibid.*, 12/1952, p. 281.

²⁷ *Ibid.*, 7/1950, p. 235.

²⁸ *Ibid.*, 91/1950, p. 9.

²⁹ *Ibid.*, 79/1951, p. 66.

³⁰ *Ibid.*, 12/1952, p. 118.

Se ajunsese până acolo încât unele filme ale căror scenarii conțineau scene necorespunzătoare deja filmate erau modificate fără niciun fel de problemă, deși în unele cazuri costul final al filmului ajungea să fie de două sau trei ori mai mare³¹, ceea ce reflectă importanța acordată acestui aspect.

Pentru a înțelege mai bine modul în care funcționa acceptarea sau respingerea unui scenariu, putem aminti cazul filmul *Nu visa Aneta*, care a fost respins. Unul dintre motivele formulate de Comisia de Cenzură este pendularea eroinei între vis și realitate, care era în contradicție cu principiul realismului socialist în artă, motiv pentru care a fost criticat și de presa sovietică. Lumea din visul eroinei este una luxoasă și aristocrată, iar mai multe scene sau elemente contravin principiilor socialismului: prezența misticismului, faptul că există elemente de isterie și sadism în film (eroina este bătută peste degete cu o nuia), existența imoralității în film (eroina visează că este căsătorită cu doi bărbați) și aparent tiparul bărbatului din film, care aduce aminte de tineretul hitlerist. Atmosfera din film, faptul că eroina are parte de o fericire câștigată și nu de una muncită, motivele enumerate mai sus, un respectau multe din principiile propagate de socialism și de aceea s-a considerat că acest film nu putea să fie difuzat în rândul populației³².

Instaurarea comunismului a însemnat și crearea unui set de așteptări, realiste sau mai puțin realiste, iar pentru femei, aparent, noul sistem politic urma să aibă un efect benefic. În 1949 a fost creat și primul lung metraj cu conținut comunist propagandistic ridicat iar odată cu el vor apărea și primele femei ce vor trasa liniile ideologice pentru reprezentările femeii în filme. Figurile feminine sunt în principal muncitoare, corecte, tinere, frumoase și pline de viață, probabil la fel cum ar trebui să arate și femeia din viața reală atunci când vizualizezi filmul. Dorința lor atât de mare de a munci în folosul patriei seamănă aproape cu un voluntariat pentru patrie, mai ales că în film sunt prezentate și momentele din timpul liber, pe care brigadierii îl petrec tot împreună, în tot felul de activități culturale. Vezi o familie atât pe șantier cât și în afara lui. Și dacă femeia din film poate să lucreze de dimineața până seara și să care pietre pe șantier, eu de ce nu aș putea să fac lucrul ăsta ? Și are prieteni acolo, sinceri, care o apără și care o ajută. Sunt sigură că pot și eu să fiu ca ea. Acesta era probabil scenariul fericit al propagandei din film privind atitudinile femeii.

Într-un stat în care, oficial, Partidul milita pentru îndepărtarea nedreptății și pentru promovarea egalității, felul în care este prezentată situația în domeniul construcției de căi ferate este unul îmbietor, oricât de propagandistic ar arăta. Un astfel de film răspândit în rândul populației, care nu intrase încă în contact direct cu abuzurile regimului, poate să fi fost foarte bine primit. Analiza lui trebuie realizată din prisma unui om care ar fi trăit în societatea respectivă, în

³¹ *Ibid.*, 12/1952, pp. 221-223.

³² *Ibid.*, 87/1949, pp. 22-23.

perioada respectivă, pentru a înțelege posibilele efecte. Omul de rând, cu puțină școală, care a auzit de naziști și de lagărele lor de exterminare poate să fi fost extrem de bucuros la aflarea veștii că bolșevicii au salvat națiunea română din mrejele în care a fost prinsă și atunci filmul acesta este unul care își îndeplinește scopul, deși calitatea sa este una îndoielnică.

Pentru istorici, filmul de propagandă trebuie citit având în vedere toate aspectele privind categoriile sociale cărora le este adresat, situația politică existentă în acea perioadă, capacitatea spectatorului de a înțelege sau nu mesajul, precum și capacitatea sa de a vedea dincolo de imagini. Un film de propagandă nu este o „mizerie” doar pentru că tratează un subiect de interes național din perioada respectivă și doar pentru că are o acțiune simplă și un mesaj clar, precum faptul că munca înnobilează și burghezia caută să distrugă echilibrul societății. Calitățile și succesul filmului de propagandă stau în toate aceste aspecte.